

PRINOS PROBLEMATICI STEĆAKA

U povodu knjige Šefik Bešliagić: STEĆCI — KULTURA I UMJETNOST
Sarajevo 1982.*

Premda je u kraćem osvrtu gotovo nemoguće cjelovito prikazati djelo istaknutog našeg stručnjaka, pisca mnogobrojnih radova iz ove oblasti, potrebno je upozoriti na neke činjenice i paralele koje se nameću prateći reprezentativno djelo autora Š. Bešliagića: Stećci — kultura i umjetnost.¹ Knjiga se pojavila prije nekoliko mjeseci i predstavlja sintezu dugogodišnjeg rada Š. Bešliagića na tom području. Bešliagićevo djelo o stećcima u prvom je redu vrijedno pažnje zbog širine tema i problematike koja je zahvaćena, zbog prikupljene i opisane građe a i stoga što je na jednom mjestu, uz neke izuzetke sabrana i sva bibliografija o stećcima. Budući da se tom problematikom bave različite struke teško da je može svladati jedan čovjek, pa i autor u predgovoru svoga djela iznosi kako ne misli da u njegovu »radu nema raznovrsnih praznina, nedostataka i manjkavosti.«² Na nekim primjerima pokazat ćemo da nedostataka može biti u obradi pitanja koja se tiču stećaka s aspekta etnološke znanosti. Više je puta zabilježeno da se uz stečke, ili ponekad odvojeno, javljaju grobovi okruženi nizom kamenova, tzv. grobovi s krugom od kamenja. Pojavu spominje i Bešliagić ističući da u pojedinim nekropolama postoje »ovalno poredani i u zemlju zabijeni komadi manjih neobrađenih kamenova koji su zatvarali približno površinu iznad rake.«³ Tom se problematikom bavio i prof. dr M. Gavazzi pa je još 1965. u Godišnjaku naučnog društva Bosne i Hercegovine objavio svoj rad o toj vrsti grobova, a kasnije je taj rad ponovo objavljen u zborniku »Vrela i sudbine«, 1978. pod naslovom »Grobovi s krugom od kamena u Bosni i Hercegovini.«⁴ M. Gavazzi se u tom radu poziva na neke podatke dobivene izravno od Š. Bešliagića (fotografija nekropole u Gvoznu, te podaci o iskopinama takvoga groba u nekropoli Gvozno). M. Gavazzi je svoju tezu da se radi o »megalitskoj tradiciji —bar formalno« potkrijepio mnogim argumentima iz tamo navedene literature, te brojnim crtežima i fotografijama.⁵ Podataka za grobove te vrste ima od Japana, preko Mongolije,

---

* Ovaj prikaz načinjen je na temelju nešto opširnijeg izlaganja autora, na godišnjoj skupštini Hrvatskog etnološkog društva u siječnju 1984., »Iz problematike stećaka u djelima Šefika Bešliagića«.

¹ Š. Bešliagić: Stećci-kultura i umjetnost, Sarajevo 1982. (dalje Bešliagić I)

² n. dj. str. 9

³ n. dj. str. 43

⁴ M. Gavazzi: Vrela i sudbine narodnih tradicija, Zagreb 1978. str. 10, 236—243

⁵ n. dj. str. 242

jugoistočne Azije, do zapadne Asrike, a zatim preko grčkog otoka Levkasa i Bugarske, do naših predjela, naročito Bosne i Hercegovine, Pelješca.⁶ Takve grobove nalazimo i po Bekiji u Hercegovini, primjerice na području Gradina poviše Vručica u Grudama, zatim u dvije manje nekropole, dijelom ukrašenih stećaka, poviše Prlića kuća u Sovićima (danas prilično oštećenih).⁷ Ti grobovi s krugom od kamenja prilično su utonuli, ali su ipak uočljivi. Ističu se dva, nešto veća od ostalih, trokutasta, slabo obrađena kamena. Kamen, vjerojatno povrh glave, nešto je veći (cca 50 cm) od onog ponad nogu. Nije nevažno spomenuti da su takvi nešto veći kamenovi u krugu vidljivi na skici nekropole Deminov krst kod Stoca autora V. Palavestre,⁸ budući su karakteristični i za neke takve grobove u Bugarskoj, kako je vidljivo iz rada H. Vakarelskog o pitanju megalitskih utjecaja na bugarsku tradicionalnu kulturu.⁹ Moguće je da su takvi grobovi nedovoljno potvrđeni, te da su oni češća, nama teže uočljiva, pojava uz stećke. Konačno, već su potvrđeni u okolici Rogarice, Travnička, Varoši, Kupresa, Duvna, Čapljine i Mostara. Čitav taj problem megalitika u jugoistočnoj Evropi prof. dr M. Gavazzi donekle je zaokružio u tekstu »Uz megalitik jugoistočne Evrope«,¹⁰ već spomenutog zbornika. Spominju se takve i slične pojave iz istog kruga, pa tako i sličnost groba iz Prednje Indije sa škrinjom od kamenih ploča usred vijenca od kamenja, iz postneolitsko-halkolitskog doba (+ — 1000 p. n. e.) i takvog groba sa škrinjom iz nekropole u Bročancu (Hercegovina).¹¹ Sličnost postoji na kamenim spomenicima na raznim stranama svijeta, tako između nadgrobnog spomenika »s vrlo vjerojatnim megalitskim značenjem: u okolici Glamoča u zapadnoj Bosni« sa »spomenicima u sjevernoj Africi i jugoistočnoj Aziji«. »Naročito udara u oči gotovo identičan oblik bodeža u svim ovim slučajevima«,¹² piše prof. Gavazzi. Na kraju svega prof. Gavazzi tek postavlja problem: »nameće se pitanje da li se megalitik ovdje već pojavio u prehistorijsko doba donesen strujom koja je sadržavala više ili manje izraženu megalitsku komponentu ili su se kasnije (možda mnogo kasnije) pojedini megalitski elementi (već oslobođeni nekadašnjeg jedinstvenog megalitskog kulturnog kompleksa) nošeni određenim kulturnim strujama koje su djelovale na Balkanu, našli ovdje kao u sekundarnom prostoru širenja našto bi neki indiciji i upućivali.«¹³ Međutim, Š. Bešlagić kao da je sklon izostavljati ono što nadilazi vremenski a naročito prostorni okvir njegove teze o stećcima. Prilog prof. M. Gavazzija ne navodi čak ni u popisu literature premda u predgovoru svoga djela ističe da je nastojao ne ispustiti »iz vida ništa od onog što je do sada napisano o stećcima«. ¹⁴ Š. Bešlagić je jedan od najdosljednijih zastupnika teze o samostalnosti postanka bosansko-hercegovačkih stećaka. On tvrdi da su stećci »u svojoj biti originalna bosansko-hercegovačka kulturno-umjetnička pojava srednjeg vijeka« ... »karakteristična za područje stare Bosanske države.«¹⁵

⁶ n. dj. 243

⁷ Vlastite bilješke

⁸ V. Palavestra: Nekropola Deminov krst u Burmazima ... Naše starine X Sarajevo 1965. str. 221

⁹ H. Vakarelski: Zu den megalithischen Einflüssen in der bulgarischen Volkskultur, *Etnologia Slavica* 7, Bratislava 1977. str. 117—129 (naročito 121, 122)

¹⁰ Gavazzi, n. dj. str. 226—235

¹¹ n. dj. 233, 234

¹² n. dj., str. 230

¹³ n. dj. str. 235

¹⁴ Bešlagić I str. 8

¹⁵ n. dj. str. 32, 60 i dalje

Ako se stećci javljaju i izvan okvira nekadašnje Bosne kao što je to slučaj u mnogim krajevima Hrvatske, Bešlagićevo je tumačenje uvijek identično: stećci izvan srednjovjekovne Bosne posljedica su migracija bosanskog življa izazvanih, uglavnom, nadiranjem Turaka.¹⁶ S tim u vezi nije na odmet postaviti neka pitanja. Nije li malo čudno da su ponajveće nekropole stećaka, kao ona u okolini Sinja¹⁷ ili ona u okolini Žabljaka,¹⁸ nastale baš u izbjeglištvu? Ako su stećci iz okoline Zadra, po Š. Bešlagiću, posljedica migracija iz Bosne, kako to da ti »naseljeni majstori«, kako ih Š. Bešlagić zove, već u 15. st. u Vlašićima na Pagu klešu epitaf na stećku glagoljicom,¹⁹ dakle odmah po navodnom doseljenju, a kasnije, u 18. st. ponovo počinju klesati epitafe bosančicom? Dodajmo i stećak iz okolice Plaškog s motivom gotičkog dvosjeklak dugog mača s dugom nakrsnicom na balčaku, kojeg na temelju tog motiva A. Horvat datira u »XIV, a najkasnije XV st.«, dakle ranije nego li su Turci prisilili živalj iz Bosne na migracije zapadno od Une i Zrmanje.²⁰ Možda bi se moglo raspravljati i o ploči, vjerojatno iz Biskupije kod Knina, na kojoj su uklesani motivi štita s ljiljanom i polumjesecom, ispod kojeg je uklesano koplje.²¹ Šiljak koplja s parom simetričnih krilca, prema onome što se može vidjeti kod M. Wenzel²² i Š. Bešlagića,²³ nije uopće karakterističan za motive koplja na stećcima u Bosni i Hercegovini. Takvih šiljaka, konstrukcijski sasvim različitih od onih s bosanskohercegovačkih stećaka, nalazimo dosta po starohrvatskim grobljima u Dalmaciji.²⁴ To nam doduše ne daje pravo da ovu ploču datiramo u starohrvatski horizont, ali svakako bismo je mogli vremenski pomaknuti prije 15. stoljeća.

No, priloga u tom svjetlu valja očekivati od arheologa i povjesničara umjetnosti. Konačno, kako to da ti preseljenici, kako izvor kaže, »iz Bosne«, koji 1530. naseljuju Žumberak,²⁵ ne prenose sa sobom običaj klesanja nadgrobnih megalita? Migracijama bi se teže moglo protumačiti pojavu stećaka u zapadnijim dijelovima Srbije. Je li opravdano naslućivati da su stećci zabilježeni i u nekim predjelima sjeveroistočne Makedonije? Neki podaci J. Trifunskog upućuju na to.²⁶ Poznati su tzv. preklopi iz Makedonije, kameni nadgrobnici izrađeni od mekog kamena u »obliku sarkofaga«, izdubljeni iznutra. Š. Bešlagić te nadgrobnike ne uključuje u stećke.²⁷ Kolika god da je razlika u formi između stećaka ploče i stećaka krstače, ipak su oboje nadgrobnici megaliti, pa

¹⁶ Bešlagić: Stećci i njima slični nadgrobnici . . . Radovi Centra JAZU u Zadru 21/1974. str. 887, ili Bešlagić X I str. 65 ili Bešlagić: Dvije nekropole stećaka u okolini Knina, Naše starine dvobroj 14/15, str. 127

¹⁷ Bešlagić I, str. 40

¹⁸ isti, Stećci u okolini Žabljaka, Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 36/1973. str. 127

¹⁹ isti, Radovi Centra JAZU u Zadru 21/1974. n. dj. 82, 87

²⁰ A. Horvat: Prilog rasprostranjenju stećaka u Lici i Baniji, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split 1963. str. 34

²¹ Bešlagić: Naše starine 14 15, n. dj. str. 102

²² M. Wenzel: Ukrasni motivi na stećcima, Sarajevo 1965. str. 231—249

²³ Bešlagić I, 232

²⁴ J. Belošević: Materijalna kultura Hrvata 7—9 st. Zagreb, Tab. 39 i 68

²⁵ F. Močanin: Društveni razvoj u Vojnoj krajini, u zborniku Društveni razvoj u Hrvatskoj 16—20 st. Zagreb 1981. str. 84

²⁶ J. Trifunski: Krivopalanačka oblast, Zbornik za narodni život i običaje 48/1980. str. 222, 238, isti, Groblja i grobovi u Kumanovskoj oblasti, Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 36/1973. str. 147

²⁷ Bešlagić: Rijetka vrsta nadgrobnih spomenika . . . Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 29/1956. str. 257—270, Bešlagić I, str. 63

stoga ne bi trebalo iz širokog pojma »stećak« izbacivati takvu vrstu nadgrobnika koji bi stećcima mogli biti srodni. D. Sergejevski je još 1953. upozoravao da ne smijemo olako odgljati našu srednjovjekovnu spekulativnu arhitekturu i skulpturu od zapadnoevropske.²⁸ Nije bezrazložno osvrtni se i na istočne strane, na što upućuju i prilozi M. Gavazzija. Š. Bešlagić je tako, radi proučavanja stećcima sličnih nadgrobnika boravio u Armeniji i napisao prilog o tzv. hačkarima, monolitima nadgrobnog i memorijalnog karaktera.²⁹ Navodeći podatke o karakteru hačkara, njihovoj periodizaciji, oblicima i ukrasima Š. Bešlagić nalazi da imaju sličnosti s našim stećcima ali ipak ostaje pri svom ranijem stavu da su stećci »naša autohtona kulturno-umjetnička pojava«.³⁰ Proučavanjem i tumačenjem ovih pojava trebali bi se baviti i etnolozi jer bi se, vjerujemo, dalo naći i etnološke građe koja bi osvijetljavala još uvijek zagonetni karakter i smisao stećaka. Stoga ćemo navesti i neke podatke S. D. Lisiciana, iz opisa pogreba u Armeniji koji Š. Bešlagić nije koristio, a iz kojeg doznajemo da se pogrebna povorka na putu prema groblju zaustavljala,³¹ da se na grob stavlja kamen u obliku stele ili prizme, te da se može staviti nad grob krug od kamenova, s magičnim značenjem sprečavanja pokojnikova ustajanja.³² U Armeniji, dakle, imamo direktnu vezu megalitske tradicije kamenih vijenaca iznad groba s nadgrobnim megalitima što ni za naše strane nije nepoznata pojava. Svima nam je jasno da su stećci osebjuna i još uvijek zagonetna pojava, ali je isto tako jasno da je njihov postanak i razvoj uzrokovan i uvjetovan određenim kulturnim strujanjima i ozračjima. Možda je uzaludno tražiti polaznu točku i ishodište tradicije postavljanja naših nadgrobnih megalita, jer se svaka pojava u novoj sredini razvija pod drukčijim okolnostima i utjecajima, ali bi nam, kao ljubiteljima starina, kao onima koji od nasljeđa prošlosti žele nešto naučiti, za razumijevanje stećaka bilo neophodno bolje upoznati kulturne veze i strujanja kao i duhovno (simboličko i mitološko) ozračje vremena i prostora u kojem se nadgrobnih megaliti pojavljuju. Primjerice, Bešlagić, govoreći o vjerovanjima i običajima vezanim za stečke, ističe kako vjerovanje da će krečenje stećaka, koje obično nekoliko puta godišnje obavlja neka siromašna djevojka, i za to bude nagrađena, otkloniti vremenske nepogode, predstavlja »još uvijek ostatak neprosvijećenosti i sujevjerja,« ali se, kako kaže Bešlagić, mora priznati, da je način da se pomogne siromašnoj djevojci, a »da se ne povrijedi njena osjećajnost i ponos« ... »vrlo dobro smišljen.«³³ Ovaj običaj, zasad poznat jedino po ovom Bešlagićevom opisu zavređuje veći interes etnologa, a trud uložen u daljnja istraživanja bio bi vrijedan pažnje. I ovo što je Š. Bešlagić iznio zavređuje šire tumačenje nego što je njegovo. Moguće je da se tu ne radi o smišljenom načinu pomaganja siromašnoj djevojci, već o obrednom, magijskom ponaša-

²⁸ D. Sergejevski: Slike pokojnika ..., Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu 8/1953. str. 236

²⁹ Š. Bešlagić: Armenski hačkari i naši stećci, Naše starine 14/15 str. 65—83

³⁰ n. dj. str. 83

³¹ Nije možda bez osnove dovoditi ovo zaustavljanje pogrebne povorke s takvom tradicijom zaustavljanja na mirilima ili počivalima kako se to radilo u nekim našim priobalnim predjelima pa i u unutrašnjosti. Počivala je bilo i dalje po Evropi (Francuska, Švicarska, Irska), pa onda u jugoistočnoj Aziji, Beludžistanu, Tibetu, a protumačena su kao megalitska tradicija. usp. Gavazzi, n. dj. str. 197—205, 227, 228

³² S. D. Lisicijan: Očerki etnografii dorevoljucionnarnoj Armenii, Trudi Instituta etnografii XXVI, Kavkaskij etnografičeskij sbornik I, Moskva 1955.

³³ Bešlagić I, str. 39

nju. I Levi-Strauss je upozorio »da je, u većine primitivnih naroda, vrlo teško dobiti moralno opravdanje, ili racionalno objašnjenje, nekog običaja ili neke institucije.«³⁴ To, međutim, ne znači da ono nije postojalo ili da ne postoji. Pri tome ne smijemo racionalnost shvatiti u našem današnjem smislu, jer se, nazovimo je tako, primitivna racionalnost očituje u tome da se u skladu s postojećim uzusima izazove ili spriječi određena pojava, pa bi u jednom takvom običaju bilo razloznije govoriti o obrednom ponašanju koje je neophodan zahtjev određene magije. Ako je riječ o magiji koja se tiče vremenskih pojava, trebalo bi se sjetiti naših dodola ili prporuša, jer se i u tom običaju često postavljaju posebni zahtjevi na djevojke koje ga izvode, a pri tome se ne radi o načinu pomaganja siromašnim djevojkama već o magijskom obredu koji će izazvati kišu i donijeti korist čitavoj zajednici. Drugo veliko područje su motivi na stećcima. Tu postoji golem materijal i upravo bi osvjetljavanje nekih motiva, njihova podrijetla i njihove simbolike bio korak dalje u izučavanju stećaka. I Bešlagić se mnogo bavio motivima na stećcima, ali ih je uglavnom precizno opisivao te na kraju konstatirao da »većina ovih motiva potječu još iz preistorijskog perioda.«³⁵ Zatim nas ponovo dovodi u nedoumicu konstrukcijom kako su »ti motivi predstave magijsko-religijske patrijarhalne kulture«.³⁶ Treba, dakle, očekivati još novih priloga iz problematike stećaka, u prvom redu o predajama i vjerovanjima vezanim uz stećke, o problemu dvostrukog sahranjivanja, o tradiciji ukopa u sanduke od dubenih oblica (o čemu je Bešlagić također pisao,³⁷ mimoišavši pri tome relevantan rad profesora Gavazzija),³⁸ a dakako i o motivima sa stećaka. Valjalo bi se posebno pozabaviti i motivom tzv. polujabuka na stećcima. Kod Bešlagića je ovaj motiv megalitskog značenja³⁹ dobivao različita, uglavnom neuvjerljiva tumačenja.⁴⁰ Za sada je jedini V. Palavestra donio izvorno narodno tumačenje da se radi o prikazima kužnih čireva.⁴¹ Pažnju istraživača, u prvom redu etnologa, čekaju i preslice kao motivi na stećcima. Bešlagić je neke od ovih motiva tumačio kao štapove,⁴² a M. Weinzl kao koplja ili granu ili uopće nije klasificirala taj motiv.⁴³ Još 1962. Bešlagić je, opisujući motiv sa jednog stećka iz Oraha (ist. Hercegovina), napomenuo da ga taj motiv »najviše podsjeća na štap s namotanom vunom ili kudeljom koja se prede«.⁴⁴ 1964. je M. Vego opisujući jedan stećak u Kočerinu (zap. Hercegovina) istakao da se na stećku od ukrasa »ističu: rozete, polumjeseci, kudelje uz lik križa«.⁴⁵ I to je bilo sve premda među tim motivima ima vrlo osobitih oblika koji vrlo podsjećaju na neke tipove arumunskih preslica. Ovo bi istraživanje, dakle, donijelo etnologu vrlo važne podatke.

Damir Zorić

³⁴ C. Levi-Strauss: *Strukturalna antropologija*, Zagreb 1977. str. 30

³⁵ Bešlagić I, str. 222

³⁶ n. dj. 271

³⁷ Bešlagić I, str. 47

³⁸ Gavazzi n. dj. 244

³⁹ n. dj. str. 230

⁴⁰ Bešlagić I, str. 174, 175

⁴¹ V. Palavestra, n. dj. 199

⁴² Bešlagić I, str. 245, 246

⁴³ M. Weinzl, n. dj. str. 216, 217, 246, 247

⁴⁴ Bešlagić: *Srednjovjekovni nadgrobni spomenici — stećci*, *Naše starine* 8/1962. str. 19

⁴⁵ M. Vego: *Bekija kroz vjekove*, Sarajevo 1964. str. 125, 163

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

vol. 17

Z A G R E B

1984.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATIČKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859,1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SRH pod br. UP-547,2 — 84 — 1984

RADOVI 17

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANDRIĆ mr Jasna, Filozofski fakultet, Zagreb
ANTIĆ dr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija Krčka 1, Zagreb
ANTOLJAK dr Stjepan, Zajčeva 31, Zagreb
BERTOSA dr Miroslav, Karličeva 12, Pula
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
JURIĆ Radomir, Arheološki muzej, Zadar
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 12, Zagreb
LUCIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, Palmira Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SHH, Zagreb
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
POPOVIĆ mr Štefanija, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
RAUKAR dr Tomislav, Filozofski fakultet, Zagreb
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet, Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
SZABO dr Agneza, Muzej grada Zagreba
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb